

O mare temă sub semnul interogației

LUMEA POSTMODERNĂ ȘI CRIZA ELITELOR

Al. Zub

Discuțiile atît de aprinse ce se poartă, de la un timp, asupra rolului intelectualității în epoca *postmodernă* indică cel puțin o mare derută. Se spera că, odată cu eșecul comunismului ca sistem social-politic, lumea se va limpezi și că apelul la valorile tradiționale va facilita rapid un nou echilibru, întemeiat pe credință, cultură umanistă, democrație. După dicteul îndelung și exclusivist al factorului economic, se aștepta ca un *primat al spiritului* (expresia lui Jacques Maritain) să se impună numaidecît. N-a fost așa, iar după explozia inițială de entuziasm recuperator lumea a trebuit să revină la realitatea dură a istoriei: schimbările de fond nu se produc peste noapte, noile idei și mentalități reclamă timp spre a se impune în zonele aflate pînă nu demult sub regimuri comuniste. Timp, dar și inițiative, pe linia redresării morale, ceea ce presupune acțiuni sistematice și de durată, la orice nivel al societății, oriunde persistă răul produs de totalitarismele acestui veac. Un rău ce proliferază încă, insidios, luînd forme diverse, greu de sesizat adesea. Le poți recunoaște uneori prin virulența cu care atacă așezămintele ce asigură viața spirituală organizată a societății.

Lumea postmodernă e departe de a-și fi găsit acel echilibru care asigură normalitatea vieții. Confuzia s-a extins, în loc să se reducă, după dezagregarea sistemului comunist. E un fapt evident, sesizat de cei mai de seamă analiști ai timpului nostru, indiferent de apartenența lor filozofică, religioasă, politică. Vechile teorii pesimiste asupra destinului uman au fost readuse în actualitate, altele, nu mai puțin sumbre, au fost puse în circulație la intrarea în era *post-industrială*, care pentru unii ar însemna și *post-istorie*. Ce vrea să spună aceasta? Un analist american, Fukuyama, susține că "sfîrșitul istoriei va fi o epocă foarte tristă", în care "lupta pentru recunoaștere, voința de a-ți risca viața pentru un scop pur abstract, lupta ideologică planetară care pretindea îndrăzneală, curaj, imaginație și idealism, va fi înlocuită de calcul economic, rezolvare neconținută de chestiuni tehnice, preocupări ecologice și satisfacerea celor mai pretențioase exigențe de consum". Imaginea unei lumi ca aceasta nu e deloc încurajatoare, ca una ce exprimă expansiunea mercantilismului și hedonismului.

Tarele identificate odinioară la societățile "consumiste" se văd extinse acum și în alte zone, preocupate obsesiv de exigențe materiale. Critica lor, cândva apanaj al propagandei comuniste, se face azi de la dreapta, ca și de la stînga filozofilor politici, în termeni ce denotă urgență. *Omul postmodern* ce se întrevide acum la orizont comunică pe canale ascunse încă ochiului cu *omul nou* al societății comuniste, ca și cu *omul unidimensional* conturat cândva, în spirit marxist, de H. Marcuse sau cu *omul fără însușiri* descris de Musil. Oricît schematism polemic ar exista în aceste viziuni, ele indică o realitate a timpului nostru, una produsă de atîtea rătăcirii și demisii din ultimele secole. S-a vorbit mai înfîi de "moartea ideologiilor", cînd marxismul se afla în criză, apoi de "sfîrșitul teoriilor", odată cu provocarea lui Fukuyama și polemicile conexe, care au reactualizat în fond vechea sintagmă a "sfîrșitului istoriei".

Finis historiae? E un fel de a spune, căci istoria nu se încheie decît odată cu omul, ca specie, doar modul de a înțelege istoria diferă de la o generație la alta, uneori de la un individ la altul, schimbîndu-se împreună cu ideile, mentalitățile, deprinderile de gîndire, sensibilitatea colectivă etc. Cîndva, s-a făcut caz de lipsa istoriei la unele popoare, ceea ce constituie o greșeală, dat fiind că "popoarele fără istorie" au în realitate un alt mod de a face istoria. Antropologia culturală a recuperat în ultimele decenii destule asemenea spații pentru "istorie". Numai că istoria, în sensul admis astăzi, o istorie globală, cu abordări la diverse nivele, cu temporalități infinite, dispune de alte mijloace restituative, punînd la lucru resursele memoriei, recuperînd *à rebours* "evenimente", stări de spirit, atitudini etc., spre a le integra în "economia" de ansamblu a lumii. Imaginea (un plural ar fi mai potrivit aici) nu e deloc satisfăcătoare, date fiind mai cu seamă contrastele ce se identifică peste tot.

Impresia de criză există pretutindeni, orice colț al planetei își relevă, adesea *a prima vista*, carențele de care suferă. Sub acest unghi, există un consens aproape unanim și reacții lamentative ce nu diferă prea mult de la o zonă la alta. Firește, în țările mai prospere și formulele de îndreptare sînt mai la îndemînă. Și acolo însă analiști competenți recunosc semnele unei crize profunde, de natură morală în primul rînd. Civilizația contemporană, întemeiată pe competiție și agresivitate, dă loc în chip firesc la conduite patologice, a căror ameliorare nu preocupă așezămintele formative, cu atît mai puțin statul și instrumentele lui de acțiune. Peste tot există nevroze ce stînjenesc viața în comun, armonia socială, concordanța rosturilor personale cu nevoile comunității. Mai mult încă, puterile răului vădesc surse noi de energie distructivă, cum se întîmplă în atîtea părți ale lumii de azi. Spirite lucide ne previn mereu asupra deficitului moral de care dau dovadă "responsabilii" acestui timp de imensă derută etico-filozofică. Anxietăți, spaieme, pericole de tot felul tulbură existența omului postmodern, lăsat parcă în voia soartei de cei care se cuvinea să-l îndrume spre un liman de liniște, echilibru, devotament față de aproapele său.

S-a făcut adesea procesul aristocrației, a fost pusă drastic sub învinuire burghezia, în timp ce cărturării ("les clerics" în expresia lui Julien Benda) i se cerea socoteală pentru trădarea misiunii sale de elită a societății. Asemenea învinuiri nu erau chiar fără temei, însă nici exagerările partizane n-au lipsit, ceea ce a dus la aprofundarea crizei. Comunismul a tras concluzii radicale, distrugând și pervertind aproape totul, anihilând sursele înseși de modele formative, aruncând noile generații într-o confuzie de nespus, anulându-le aproape orice posibilitate de a rezista la agresiunile răului. Trei sferturi de secol în Rusia, o jumătate în zona dominată de sovietici, alcătuiind împreună o șesime din suprafața planetei, indică destul de clar proporțiile funestului experiment. Dacă adăugăm la aceasta și imixtiunea agenților comuniști peste tot în lume, ne putem face o idee despre forța de expansiune și de corupție a răului. Rezultatele se văd azi, când sistemul respectiv a eșuat, ros mai mult de carențele proprii, dar nu s-a ajuns încă la un alt sistem, fie și de imitație capitalistă, care să facă posibilă normalizarea vieții pe planetă. Fiindcă răul de care suferă partea se răsfrânge inevitabil asupra întregului. Umanitatea nu poate fi decît solidară, la bine și la rău, oricît s-ar deosebi suferințele pe care le îndură un segment sau altul.

Globalismul evoluțiilor din epoca post-industrială (sintagma lui Raymond Aron) pune în lumină o asemenea concluzie, pe care disoluția comunismului n-a făcut decît să o releve și mai mult. În consecință, ea trebuie să producă "anticorpii" necesari, adică agenți ai schimbării în bine prin mobilizarea elementelor pozitive din orice comunitate. Să nu ne ferim de cuvînt: elitele, în orice strat social, domeniu, profesie, constituie o sursă indispensabilă de ameliorare. Comunismul le-a distrus peste tot sau le-a pus în imposibilitatea de a se manifesta plener.

Asistăm însă, de la o vreme, la un proces de refacere a elitelor, timidă pe alocuri, impresionantă în altele, totdeauna cu speranța reînnoită a binelui. Suveranul Pontif a făcut din renașterea acestui element ("sarea pămîntului", "lumina lumii" etc.) o temă de bază a cuvîntărilor și enciclicelor din ultimii ani, punînd accent pe exigența unei noi evanghelizări. Corabia nu-și poate regăsi linia de plutire, echilibrul, decît condusă cu grijă și abilitate, în deplina cunoaștere a elementelor pe care trebuie să le înfrunte și în asumarea pleneră a misiunii încredințate elitei în orice moment, dar mai cu seamă la vreme de criză. Acum, ea ar trebui să însemne, în plan social-politic, *meritocrație*.